

Vol vaderlands leven en volksgezind streven

Het Kinkergenootschap te Luik (1886-ca. 1913)

KRIS STEYAERT

The Kinker Association in Liège (1886-c. 1913)

The Kinker Association was founded in 1886 for the benefit of the many Dutch-speaking Flemings living and working in francophone Liège. Organizing lectures on a variety of subjects, the Association attempted to exert an emancipatory influence. Not only did it set up an extensive Dutch library but it also provided access to medical care and insurance. Above all, the Kinker Association wanted to boost the presence of Dutch-related cultural activities in the city. With its liberal sympathies and close links to the Willems Fonds, the Association met with opposition from various quarters, not least from the Catholic Church. This article looks in detail at the genesis, and rise and fall of the Association, its membership and its place and appeal within the wider socio-cultural context of late-nineteenth-century Wallonia.

Inleiding

In 1822, vier jaar nadat hij zich als kersvers hoogleraar Nederlands te Luik had gevestigd, richtte Johannes Kinker het taal- en letterkundig studentengenootschap Tandem op. Met dit initiatief poogde Kinker onder meer een jonge intellectuele elite te enthousiasmeren voor de taal- en onderwijspolitiek van koning Willem I. Tandemleden moesten goede vaderlanders worden die zich vlot konden uitdrukken in de nationale taal, dit wil zeggen: het Nederlands.¹ Na de Omwenteling in 1830 keerde Kinker noodgedwongen naar Amsterdam terug. Hij zou Luik niet meer terugzien. Niettemin begon aan het eind van de negentiende eeuw de naam van de dichter-filosoof opnieuw te circuleren in de Vurige Stede. In zijn uitvoerige artikel uit 1962 over Kinkers hoogleraarschap verwijst Mathieu Rutten in twee afsluitende alinea's naar de oprichting in de jaren 1880 van het 'Kinker's Genootschap' voor Vlamingen en Nederlandstali-

¹ Zie Guy Janssens en Kris Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands in de Waalse provincies en Luxemburg onder koning Willem I (1814-1830). Niets meer dan een boon in een brouwketel?* (Brussel 2008) 190-195; Kris Steyaert, 'Het "mysterie" Tandem. Kinkers studentengenootschap te Luik', in: Rik Vosters en Janneke Weijermars (red.), *Taal, cultuurbeleid en natievorming onder Willem I* (Brussel 2011) 153-168; Lou Spronck, 'De apostelen van Johannes Kinker', *De Negentiende Eeuw* 36 (2012) 285-304.

gen.² Dit Luikse genootschap organiseerde voordrachten en lezingen en richtte ook een volksbibliotheek op. Recenter wijdden Yves Quairiaux in zijn monografie *L'image du flamand en Wallonie. Essai d'analyse sociale et politique (1830-1914)* uit 2006, en Koen Verbruggen en Luc Vandeweyer in *Vlaamse migranten in Wallonië (1850-2000)* uit 2011 enkele zinnen aan de vereniging.³ Met deze titels is meteen de belangrijkste literatuur over het genootschap opgesomd. Feitelijke informatie is dus bijzonder schaars, voornamelijk door het gebrek aan primair bronnenmateriaal. Dit is een euvel dat geldt voor vele genootschappen uit die tijd: 'Het is kenschetsend dat we weinig weten over [dergelijke] organisaties. Ledenaantallen zijn helaas amper of niet beschikbaar door het bijzonder fragmentarische karakter van de bronnen. In tegenstelling tot Frankrijk moesten verenigingen in België zich niet registreren eenmaal ze een bepaald ledenaantal hadden bereikt'.⁴ Doordat het archief van het Kinkergenootschap zoek is – het is goed mogelijk dat het niet bewaard is gebleven – zijn nieuwe gegevens slechts te vinden via een omweg.

In deze bijdrage ga ik in op de ontstaansgeschiedenis van het Kinkergenootschap en de taalpolitieke en socio-historische context waarbinnen de vereniging zowat een kwarteeuw haar weliswaar bescheiden stempel heeft gedrukt op het culturele leven in Luik.⁵ Het belang van het genootschap ligt hierin dat het was opgezet als een emancipatorisch orgaan dat zich inspireerde op de Vlaamse ontvoedingsstrijd in het noorden van het land. Daarmee overstijgt het de status van een zuiver letterkundige vereniging en kan het ook moeilijk vergeleken worden met negentiende-eeuwse leeskringen en -gezelschappen in Nederland waar een taalpolitieke dimensie nu eenmaal ontbrak. Zoals we hieronder zullen zien, illustreert het Kinkergenootschap op treffende wijze dat de aspiraties van de Vlaamse Beweging ook in de niet-Vlaamse provincies voedingsbodem hebben gevonden. Dit kwam natuurlijk omdat zich in vele Waalse steden metertijd een aanzienlijk aantal Vlamingen had gevestigd dat werkzaam was in de Waalse industrie. Deze Vlaamse immigranten behoorden vaak tot het minst geprivilegieerde deel van de bevolking. Omdat het Kinkergenootschap zich voor deze Nederlandstalige arbeiders wilde engageren, heeft het in zijn ongeveer dertigjarige bestaan herhaaldelijk kunnen rekenen op de warme belangstelling en steun van enkele eersterangsfiguren binnen de Vlaamse Beweging.

2 M. Rutten, 'Neerlandica aan de Rijksuniversiteit te Luik. Johannes Kinker', *Revue des Langues vivantes / Tijdschrift voor Levende Talen* 28 (1962) 99-133.

3 Yves Quairiaux, *L'image du flamand en Wallonie. Essai d'analyse sociale et politique (1830-1914)* (Saintes 2006) 157; Koen Verbruggen en Luc Vandeweyer, 'Het Vlaams verenigingsleven in Wallonië', in: Idesbald Goddeeris en Roeland Hermans (red.), *Vlaamse migranten in Wallonië (1850-2000)* (Leuven 2011) 171-199, aldaar 175.

4 Verbruggen en Vandeweyer, 'Het Vlaams verenigingsleven', 176.

5 De volgende bladzijden zijn een omgewerkte en sterk uitgebreide versie van enkele alinea's die zijn opgenomen in *Tweehonderd jaar neerlandistiek aan de Université de Liège. Een geschiedenis van de oudste extramurale leerstoel Nederlands* geschreven door Guy Janssens m.m.v. Kris Steyaert (Leuven/Den Haag 2014).

Details over bestuurlijke aangelegenheden, ledenaantallen en openbare activiteiten van het Kinkergenootschap zijn voor een aanzienlijk deel gebaseerd op de berichtgeving in *Het volksbelang*. Dit Gentse blad van liberale signatuur dat werd opgericht in 1867 verscheen wekelijks op zaterdag en besteedde ruim aandacht aan de culturele emancipatie van de Vlamingen, ook in het Franstalige zuiden van het land. *Het volksbelang* was nauw gelieerd aan het Willemsfonds en probeerde in zijn blad weerwerk te bieden aan de invloedrijke katholieke pers uit die tijd. Voor deze bijdrage zijn voor de periode 1886-1914 alle jaargangen van *Het volksbelang* systematisch doorgenomen. Deze jaargangen worden bewaard in het Liberaal Archief in Gent maar zijn ook elektronisch te raadplegen.⁶ In 1886-1914 was de redactie van het blad in handen van de gematigde Paul Fredericq. Fredericq was in 1879 buitengewoon hoogleraar in de Nederlandse letterkunde geworden te Luik en kreeg het jaar daarop ook hedendaagse geschiedenis en de geschiedenis van België aan zijn lesopdracht toegevoegd. In 1883 keerde hij naar zijn geboortestad Gent terug waar hij Nederlandse en algemene literatuur doceerde alsook Belgische geschiedenis. Hij kan beschouwd worden als ‘de officiële ideoloog van het liberaal flamingantisme’.⁷ Vele berichten in *Het volksbelang* over het Kinkergenootschap zijn vermoedelijk van zijn hand. Hoewel de artikelen meestal anoniem verschenen, zijn in de jaargangen bewaard in het Liberaal Archief vaak met potlood de initialen toegevoegd van de opsteller. Bij de stukken over de Luikse vereniging, staat in potlood veelal ‘P.F.’. Fredericq was in elk geval persoonlijk bekend met de situatie ter plaatse en nam in het derde en laatste deel van zijn *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* (1906-1909) een korte beschrijving op van de ‘kleine burgerskring’ te Luik, gesticht ‘ter herinnering aan den Hollandschen hoogleraar’.⁸

Met dit onderzoek naar de institutionele geschiedenis van het Kinkergenootschap hoop ik bij te dragen tot een beter begrip van het intellectuele klimaat in wat toen de hoofdstad van het Walenland werd genoemd. Dit houdt in dat ik ook stil zal staan bij de ideologische context en de (partij)politieke gevoeligheden die bepalend zijn geweest voor de op- en neergang van deze taalminnende vereniging. Heeft Tandem indertijd een bijzondere aantrekkingskracht uitgeoefend op jongelui die later een rol van betekenis hebben gespeeld in de Belgische geschiedenis (Nothomb, Jottrand), zo heeft ook het Kinkergenootschap enkele markante persoonlijkheden bijeengebracht die zich aan het eind van de negentiende eeuw hebben laten opmerken door hun taalpolitieke engagement.

6 De jaargangen 1867-1914 en 1945-heden zijn gedigitaliseerd en te consulteren via de website van *Het volksbelang*: <http://www.hetvolksbelang.be>.

7 Reginald de Schryver e.a. (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* I (Tielt 1998), 1205.

8 Paul Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* III (Gent 1906-1909), 377.

Oprichting en bestuur

Meer dan een halve eeuw nadat Johannes Kinker naar Amsterdam was teruggekeerd, werd te Luik het genootschap opgericht dat althans in naam de herinnering aan de eerste extramurale hoogleraar Nederlands levendig zou houden. Een eerste aanzet werd gegeven in februari 1886. Toen verspreidde de studentenkring Onze Taal duizend exemplaren van een omzendbrief waarin de Vlaamse burgerij in Luik werd aangespoord zich ‘in eenen bond te vereenigen’. Tijdens een vergadering op zondag 28 februari 1886 in het ‘Koffiehuis “Bavaro Belge” Rue Royale’ werd deze bond een feit. De nieuwe vereniging droeg voorlopig de naam van Nederlandsche Maatschappij, de maand daarop omgedoopt tot Maatschappij De Eendracht.⁹ Het initiatief werd echter voortijdig stopgezet wegens de gewelddadige stakingsgolf die zich in maart 1886 vanuit Luik verspreidde: een uit de hand gelopen herdenking van de Parijse Commune (1871) leidde tot opstanden in het hele Waalse industriebekken en maakte de instelling van een burgerwacht noodzakelijk. Een goed half jaar later, toen de rust was teruggekeerd, werd de draad weer opgenomen en kreeg de vereniging ook haar definitieve naam: ‘De Maatschappij draagt den naam van *Kinker’s Genootschap*, en stelt zich ten doele de Luiker Nederlandsch-sprekende bevolking in eenen bond te vereenigen en dezer stoffelijke en zedelijke belangen te behartigen door het geven van openbare voordrachten, het inrichten van leergangen, het openen van volksboekereien, enz., enz.’, aldus bepaling 1 van de statuten.¹⁰ Over de reden voor de naamsverandering zeggen de statuten niets. Moderne commentatoren hebben zich wel verwonderd over de verwijzing naar Kinker. ‘Het is opmerkelijk’, zo schrijven Verbruggen en Vandeweyer, ‘dat de vereniging zich noemde naar een Nederlander en een exponent van de taalpolitiek van Willem I, die in Waalse en francofone kringen zo gehaat was’.¹¹ De naam lijkt inderdaad een zekere strijdvaardigheid te impliceren bij de oprichters.

De statuten zijn gedagtekend 13 januari 1887 maar uit het bovenstaande blijkt dat het genootschap al het jaar voordien in het leven was geroepen. Het bestuur, dat jaarlijks verkozen werd, bestond uit een gevarieerde groep Luikenaren. Hun namen zijn verderop in een tabel opgelijst. Als voorzitter werd Auguste Du Mont (ook: Dumont) benoemd, een leraar aan het stedelijk atheneum die later studieprefect zou worden te Aarlen (Arlon), Gent en Antwerpen. Het ondervoorzitterschap was voor Jan Lodewijk Heuvelmans, afkomstig uit het Nederlands-Limburgse Noorbeek maar in februari 1884 via een Koninklijk Besluit tot Belg genaturaliseerd. Hij werd aangesteld als directeur van het Luikse burgerlijk ziekenhuis (Hôpital des Anglais). In zijn vrije tijd wijdde hij zich aan de literatuur: hij vertaalde onder meer het werk van Vlaamse schrijvers

9 *Het volksbelang*, 3 maart 1886 en 20 maart 1886.

10 *Kinker’s Genootschap. Verordeningen* (Luik 1887) 1.

11 Verbruggen en Vandeweyer, ‘Het Vlaams verenigingsleven’, 175. Hoewel de vereniging officieel Kinker’s Genootschap werd gedoopt, kunnen we in de beschikbare bronnen verschillende varianten aantreffen. In deze bijdrage gebruik ik consequent de handzame(re) vorm Kinkergenootschap.

zoals Pol de Mont (het epische gedicht *Kinderen der menschen*) en Virginie Loveling (de antiklerikale roman *In onze Vlaamsche gewesten*) naar het Frans. Het ambt van penningmeester werd in eerste instantie waargenomen door Philippe Goldstein. Nadat hij enkele jaren in Gent actief was geweest, werd hij in 1875 aangesteld als rabbijn te Luik. De secretaris van het genootschap was de West-Vlaming Raymond De Block die in 1870 was afgestudeerd aan de Luikse École Normale des Humanités. Na verschillende benoemingen aan de athenea van Bergen (Mons), Doornik (Tournai) en Luik werd hij in 1883 docent Latijn en Grieks aan de Luikse normaalschool. In datzelfde jaar werd hij ook aangeworven als docent 'Littérature flamande' aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Zijn collega Frans Jozef van Veerdeghem, docent Nederlands en een van de oprichters van de afdeling Germaanse Filologie aan dezelfde faculteit, is eventjes ondervoorzitter van de vereniging geweest (1888-1889). In dezelfde periode trad een zekere O. Du Mont toe tot het bestuur. Met deze student in de rechten werd de link tussen het Kinkergenootschap en de universiteit verder aangehaald.

Over de noodzaak van de oprichting en het beoogde doelpubliek zal *Het volksbelang* zich een tijd later als volgt uitspreken:

Naast deze levenslustige studentenmaatschappij [Onze Taal] bestaat er te Luik sedert een paar jaren een burgerskring, die den naam van *Kinkersgenootschap* heeft aangenomen, ter herinnering aan den grooten wijsgeer en dichter Kinker, die vóór 1830 te Luik hoogleeraar was. Dank aan den onvermoeibaren ijver van zijnen voorzitter, den heer Du Mont, professor aan 't koninklijk atheneum van Luik, is het ook vol iever en leven. Wekelijks grijpen in zijnen schoot voordrachten, lezingen en besprekingen plaats. Binnen kort wordt door zijne zorgen eene kosteloze openbare Vlaamsche volksbibliotheek geopend.

Men ziet het, indien Luik in den laatsten tijd het brandpunt geworden is der uitzinnigste aanvallen tegen de Vlamingen en hunne taal, toch geeft die zelfde hoofdstad van het *Mouvement Wallon* ons het schouwspel van een echt vaderlandsch leven onder de Vlaamsche studenten en van een verlicht volkschgezind streven in den schoot van het *Kinkersgenootschap* ten bate der 20,000 Vlaamsche inwoners van het Luiksch gebied, die anders geheel en al aan de papen zouden overgeleverd zijn [...]¹²

In de gechargeerde stijl die typisch is voor *Het volksbelang* op dat moment geeft het artikel aan wat de politieke gezindte was van de Luikse vereniging. Terwijl het bestuur trachtte een schijn van neutraliteit te behouden, was het genootschap wel degelijk ideologisch gekleurd. In deze context is een van de slotbetalingen in de statuten veelzeggend: 'Bep. XL: [...] In geval van ontbinding wordt heel de have aan het Willems-Fonds ten geschenke gegeven'.¹³ Het Willemsfonds heeft het genootschap van bij de oprichting en in de mate van het mogelijke moreel en financieel bijgestaan. Deze steun was wederzijds. In februari 1899 maakte *Het volksbelang* melding van enkele ontvangen giften

¹² *Het volksbelang*, 14 januari 1888.

¹³ *Kinker's Genootschap. Verordeningen*, 7.

voor de oprichting van een gedenkteken voor Jan Frans Willems. Het Kinkergenootschap droeg 10 frank bij. A. Ruyffelaert, J. De Portemont en P. Weyesen, allen bestuursleden van de Luikse kring, doneerden elk nog eens 2 frank.¹⁴ De meeste bestuursleden mogen we ideologisch zeker rekenen tot het liberale kamp. In het recente overzichtswerk *Vlaamse migranten in Wallonië 1850-2000* krijgt het Kinkergenootschap zelfs het etiket van ‘belangrijkste liberale Vlaamse vereniging in Wallonië’ opgeplakt.¹⁵ Dit historische belang is een extra argument om het genootschap uitvoeriger te behandelen dan tot dusver gebeurd is.

	Voorzitter	Ondervoorzitter	Secretaris	Penningmeester	Boekbewaarder
1886	Aug. Du Mont	J.L. Heuvelmans		Ph. Goldstein	
1888	Aug. Du Mont	J.L. Heuvelmans/ Ph. Goldstein	R. De Block	O. Dumont	H. Kremer
1888- 1889	Aug. Du Mont	Fr. Van Veerdeghem	R. De Block		H. Kremer
1893- 1894	Aug. Gittée	Ph. Goldstein	A. Ruyffelaert	J.L. Heuvelmans	P.J. Gerritzen/ A. Dinraths
1894- 1895	Ach. Ruyffelaert	P.J. Gerritzen	Dusoleil	Aug. Gittée	P.J. Weyesen / Robert
1895- 1896	Ach. Ruyffelaert	Aug. Gittée	W. Duflou	P.J. Weyesen	A.E. Zeckendorf / Robert
1896- 1897	Ach. Ruyffelaert		W. Duflou		
1897- 1898	Ach. Ruyffelaert	P.J. Gerritzen	Jul. De Portemont	P.J. Weyesen	Robert / Ph. Goldstein
1898- 1899	Ach. Ruyffelaert	P.J. Gerritzen	Jul. De Portemont	P.J. Weyesen	P.J. Gerritzen/ P.J. Weyesen
1899- 1900	Ach. Ruyffelaert	P.J. Gerritzen	Jos. Léonard	P.J. Weyesen	P.J. Gerritzen/ P.J. Weyesen
1901- 1902	Ach. Ruyffelaert				
1902- 1903	Ach. Ruyffelaert		R. Dekens		
1903- 1904	Ach. Ruyffelaert	P.J. Gerritzen	R. Dekens	P.J. Weyesen	P.J. Weyesen
1907- 1908	Ach. Ruyffelaert		R. Dekens	P.J. Weyesen	P.J. Weyesen

¹⁴ *Het volksbelang*, 18 februari 1899.

¹⁵ Verbruggen en Vandeweyer, ‘Het Vlaams verenigingsleven’, 175.

Met behulp van verschillende jaargangen van *Het volksbelang* is het mogelijk de samenstelling van het bestuur te reconstrueren voor een groot deel van de periode 1886-1908.

De tabel laat zien hoe er in het laatste decennium van de negentiende eeuw een wisseling van de wacht heeft plaatsgevonden. In 1894 komt het voorzitterschap in handen van Achiel Ruyffelaert, regent aan de Luikse *École Moyenne* en auteur van onder meer het *Eerste Nederlandsch leesboek* (1897) en *Kern der Nederlandsche spraakkunst* (1916). Naast zijn didactisch-educatieve publicaties schreef hij ook poëzie die hij geregeld voordroeg tijdens de bijeenkomsten van de werkende leden. Toen Luik in 1905 de vijftiende Wereldtentoonstelling mocht organiseren, nam Ruyffelaert de functie waar van secretaris van de Vlaams-Nederlandse afdeling binnen de organisatie. In 1912, op het tweedertigste Nederlands Taal- en Letterkundig Congres in Antwerpen hield de inmiddels gepromoveerde Ruyffelaert een lezing over de studie van het Nederlands op de Waalse scholen. Daarin deed hij een aantal aanbevelingen, waaronder: 'Alle gemeentescholen van het Walenland zouden de tweede taal [d.i. het Nederlands] op hun programma moeten stellen'. Een van zijn andere desiderata luidde: 'De leeraars zouden zelf eerbied moeten hebben voor de taal die zij aanleeren'.¹⁶ Die eerbied was kennelijk zoek bij sommige leerkrachten Nederlands in het zuidelijke landsdeel.

Ook Auguste Gittée (1858-1909) is enkele jaren bestuurslid geweest (voorzitter in 1893-1894, penningmeester in 1894-1895 en ondervoorzitter in 1895-1896). Hij was leraar aan het koninklijk atheneum te Luik en een van de eersten die gedegen wetenschappelijk onderzoek deed naar folkloristische onderwerpen. In 1888 richtte hij samen met de letterkundige Pol de Mont het tijdschrift *Volkskunde* op en drie jaar later publiceerde hij samen met Jules Lemoine een *Recueil de Contes populaires du Pays wallon* (1891). In 1895 zou het lid worden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Penningmeester P.J. Weysen (vanaf 1895-1896) blijkt heel actief geweest te zijn in het Nederlandse cultuurleven in Luik want in 1903 was hij bijvoorbeeld ook voorzitter van Vereenigde Vlamingen. Dit was een gezelschap opgericht in 1894 dat zich hoofdzakelijk bezighield met het organiseren van Nederlandstalige toneelvoorstellingen in de stad. De bestuursleden Weysen en Gerritzen waren, net als Ruyffelaert, actief betrokken bij de organisatie van de Wereldtentoonstelling te Luik.

Activiteiten

Zoals bepaling 1 van de statuten duidelijk maakt, wilde het Kinkergenootschap 'openbare voordrachten geven' en 'leergangen' organiseren. Deze zouden verzorgd worden door de zogenaamde werkende leden van het ge-

¹⁶ *Het volksbelang*, 31 augustus 1912.

nootschap. Het bestuur zag de zaken nogal groots en was ook buiten Luik naarstig op zoek naar geschikte krachten. Op 28 oktober 1888 stuurden Block, Heuvelmans en Du Mont gezamenlijk een brief naar Lodewijk van Deyssel, de inmiddels berucht geworden literaire criticus, met de vraag werkend te lid te worden. De formulering in de brief is revelerend: de maatschappij 'heeft voor doel de Vlamingen en Nederlanders, die metterwoon te Luik zijn gevestigd, in ééne bond te vereenigen en door het houden van volksvoordrachten, het openen van leergangen en uitleenen van Nederlandsche boeken, de beschaving van den werkenden stand te bevorderen'.¹⁷ Anders dan in de Verordeningen wordt hier uitdrukkelijk verwezen naar 'den werkenden stand' als géintendeerd doelpubliek van het genootschap. Van Deyssel, die toen woonachtig was in Houffalize in de provincie Luxemburg, had echter geen oren naar het verzoek en het aanmeldingsformulier bleef oningevuld.

Naast de werkende leden kende het genootschap ook ereleden. Volgens de statuten kwamen hiervoor onder andere in aanmerking zij 'die, door hunnen rang en invloed het Genootschap en de Vlaamsche zaak groote diensten kunnen bewijzen'.¹⁸ Voor de ereleden keek men zelfs over de landsgrenzen heen. Marcellus Emants, Hélène Swarth, Jan ten Brink, Louis Couperus, M.G.L. van Loghem (beter bekend als Fiore della Neve) en Taco de Beer zijn allen erelid geweest. Vlaamse auteurs als Pol de Mont, Omer Wattez en Cyriel Buysse sloten zich bij hen aan. Een van de eerste Vlaamse ereleden was Julius Vuylsteke, dichter en prozaschrijver, vriend van Multatuli, voorzitter van het Willemsfonds én voormalig redacteur van *Het volksbelang*.

Aanvankelijk kwam het genootschap elke donderdag bijeen om acht uur in de Crèmerie Liégeoise op de Boulevard de la Sauvenière, in het hart van de stad. Uiteindelijk bleken wekelijkse bijeenkomsten te hoog gegrepen. Niet alleen had men moeite om voldoende sprekers te vinden, maar de bijeenkomsten werden ook slechts matig bijgewoond. Op den duur zou men overschakelen op tweewekelijkse vergaderingen. Uit de verslagen blijkt dat er jaarlijks een vijftien à twintig lezingen werden gehouden. Voorzitter Du Mont nam een van de eerste spreekbeurten voor zijn rekening, een exposé over de Middelnederlandse religieuze toneelkunst. Tijdens de eerste tien jaar van zijn bestaan vonden in het genootschap onder meer de volgende lezingen plaats: 'het Hart van den mensch' (Rubbrecht), 'Julius De Geyter en zijn [epische gedicht] *Keizer Karel*' (De Portemont), 'Israelitische gebruiken en ceremonieën' (Goldstein), 'de spellingquaestie' (Gerritzen), 'de vermaarde bende der *Bokkenrijders*' (J. Russel) en 'de tegenstanders onzer maatschappij, de anarchisten' (Ruyffelaert). In 1900 spraken Gerritzen en Ruyffelaert over het neo-Mathusianisme, Léonard over de beschaafde uitspraak van het Ne-

17 Harry G.M. Prick, 'Lodewijk van Deyssel te Mont-lez-Houffalize', *Spiegel der letteren* 8 (1965) 140-146, aldaar 144.

18 *Kinker's Genootschap. Verordeningen*, 2.

derlands, Gerritzen over de opvoeding van de vrouw, Hansen over Frederik van Eeden en *De kleine Johannes* en Ruyffelaert over De Genestet. De keuze aan onderwerpen was dus bijzonder gevarieerd: van Nederlandse mediëvistiek tot menselijke anatomie, van politiek en sociologie tot moderne letterkunde. Literaire thema's kwamen wel degelijk aan bod maar de lezingen en voordrachten bestreken zowat alle domeinen van de wetenschap. Zoals later nog aangestipt zal worden, strookte dit met de bedoelingen van de oprichters om algemeen volksondericht aan te bieden in het Nederlands. Toch is het opvallend dat de meeste ereleden van het genootschap actief waren als letterkundige. Dat vele bestuursleden taal- en/of literatuurdocent waren – onder hen Ruyffelaert, De Block, Duflou en Van Veerdeghem – zal daar wel niet vreemd aan geweest zijn.

Af en toe werden ook grootschalige evenementen georganiseerd, zoals het kunstfeest op 12 maart 1890 dat eindigde met een muzikale apotheose. Een exemplaar van de uitnodiging met het programma wordt bewaard in het Luikse Musée de la Vie wallonne (zie afbeelding).¹⁹ Na afloop trakteerde *Het volksbelang* zijn lezers op een uitgebreid verslag:

De ruime zaal van het Casino-Lemonnier was proppensvol. Hooggeplaatste personages, zoowel als de nederigste Vlaamsche burgers hadden het zich als een plicht gerekend door hunne tegenwoordigheid een blijk van achting en aanmoediging aan 't Kinkersgenootschap te geven.

Nadat de heer V. Nypels als een ware kunstenaar het *Wien Neerlandsch bloed* in de zaal had doen weergalmen, werden de volgende stukken op de viool, de cither, de violoncelle, fluit, harmonium op puike wijze door de heeren P.G. Dechalneux, Gentil en Poulet uitgevoerd. De reis rond de wereld met afbeelding van projectielantaarn door Prof. Kemna droeg insgelijks ieders goedkeuring weg. Doch wat het meest genoeg doen, dat waren de Vlaamsche liederen (uit de reeks zangstukken van het Willems Fonds), door den heer Desler, artist aan den koninklijken schouwburg, met zijn buitengewoon talent gezongen.

De lieve romancen: *De twee Zusters*, *Naar Buiten* en de aandoenlijke zang *Ik ken een lied*, die met begeleiding van viool en piano iedereen wist te bekoren, verwierven een welverdienden bijval.

De geestdrift steeg ten top als *de Vlaamsche Leeuw* met solo door den heer Desler, en het refrein in koor door een aantal Vlaamsche studenten aangeheven werd. Gansch de zaal door het krachtige volkslied in verrukking gebracht, stemde met de zangen in en deed de Waalsche muren dreunen van: 'Zij zullen hem niet temmen, den fieren Vlaamschen Leeuw'.

Daarna, om het feest te sluiten, werd de *Brabançonne* gezongen als bewijs van de nationale gevoelens, die de Vlamingen bezielen.²⁰

De laatste zin geeft aan dat het flamingantische streven van het gezelschap geenszins geënt was op anti-Belgische sentimenten. In de strijd om Vlaamse

¹⁹ Met dank aan Stéphane Ghijsen (Visé) die mij attendeerde op het bestaan van dit programma.

²⁰ *Het volksbelang*, 22 maart 1890.

gelijkberechtiging – zowel in het noorden als in het zuiden van het land – werd de legitimiteit van de Belgische natie nog lang niet in vraag gesteld. In die tijd zien we juist natiebevestigende tendensen optreden, zoals in het wetenschappelijk werk van Jean Stecher. Stecher was in 1869 benoemd tot hoogleraar Nederlandse literatuurgeschiedenis aan de Luikse universiteit. In 1886, het jaar van de oprichting van het Kinkergenootschap, verscheen zijn invloedrijke *Histoire de la littérature néerlandaise en Belgique*. In deze studie verdedigde hij de these dat Walen en Vlamingen óók cultureel een enkel volk vormden en dat ze allebei doordrongen waren van hetzelfde ‘sentiment national’.²¹ Stecher, die zich onvermoeibaar heeft ingezet voor de Vlaamse zaak, was toen een van de meest prominente intellectuelen te Luik en hoewel hij nimmer bestuurslid is geweest van het Kinkergenootschap was hij in elk geval een objectief bondgenoot. Het ijveren voor een betere kennis van de Nederlandstalige cultuur in Wallonië zag hij, samen met vele anderen, als een patriottische plicht. Vanuit dit perspectief was een dreunende uitvoering van De Vlaamse Leeuw door de Luikse Vlamingen volstrekt verzoenbaar met een vertolking van het Belgische volkslied als afsluiter van de festiviteiten.

In tegenstelling tot het grandioze kunstfeest in 1890, verliep het tweede lustrum in mineur. Voor de weinig vitale toestand van het gezelschap werd een aantal redenen geopperd. *Het volksbelang* bericht:

In het najaar was het tien jaren geleden, dat Kinker's Genootschap alhier werd opgericht. Van het grootsche ideaal, dat de stichters voor den geest zweefde, is enkel een deel verwezenlijkt geworden, omdat slechts een deel voor verwezenlijking vatbaar was.

Van de vele Vlamingen, die hier verblijven, zijn de meesten arme lieden, terwijl de overigen daarom nog geen Flaminganten zijn, en voor een doel, als het onze, soms weinig sympathie over hebben. Daarbij komt nog dat, in een Waalsche stad, het getal dergenen, die *belangloos* hunnen penning wenschen bij te dragen tot het goede werk, betrekkelijk dun gezaaid zijn. Om al die redenen is de toestand van het genootschap niet zoo bloeiend als hij zou kunnen zijn, en zoo is onze intrede in het tweede decenium [sic] van ons bestaan onopgemerkt voorbijgegaan en slechts in een engen vriendenkring gevierd geworden.²²

Niet alleen de vriendenkring was eng. De instroom van nieuwe leden was helemaal stilgevallen en vanaf het midden van de jaren '90 liep het ledenaantal geleidelijk terug. Vooral het aantal beschermleden nam drastisch af:

21 Kris Steyaert, ‘Het Nederlandse literatuuronderwijs in de Waalse provincies als prescriptieve *Landeskunde* (1817-1900)’, in: Matthias Hüning, Jan Konst en Tanja Holzhey (red.), *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen* (Münster 2010) 213-227.

22 *Het volksbelang*, 9 januari 1897.

	beschermleden	ereleden	werkende leden	briefwisselende leden	totaal
1886					13
1888-1889					59
1891-1892	47	8	16	3	74
1892	43	8	23	3	77
1893-1894	26	3	24	3	61
1894-1895	15	25	23		63
1895-1896	18	20	20	3	61
1896-1897	15	20	22	3	60
1897-1898	9	20	22	3	54
1898-1899			<22		

Het aantal werkende leden dat actief het genootschap draaiende hield, werd zeker in het begin ruimschoots overtroffen door het aantal bescherm- en ereleden. Bovendien zat het genootschap wegens het bescheiden ledenbestand voortdurend krap bij kas. Wel kwam er elk jaar trouw een storting van 100 frank uit Amsterdam. De vrijgeveige schenker was Johannes Kinker (1823-1900), een autoriteit op het gebied van de studie der kiezelwieren (diatomeeën) én kleinzoon van de dichter-filosoof-hoogleraar met dezelfde naam naar wie het gezelschap was genoemd. Toen kleinzoon Johannes Kinker in 1900 stierf, kreeg het Luikse genootschap een geruststellend bericht van diens weduwe Johanna Cornelia Kinker-van Mansum waarin ze verklaarde dat de jaarlijkse storting van 100 frank door zou blijven gaan. Ter vergelijking: de jaarlijkse contributie van de bescherm- en werkende leden bedroeg 6 frank.

Bibliotheek en ziekenfonds

Naast het organiseren van lezingen en voordrachten had het genootschap nog andere ambities. Van bij het begin had het bestuur het plan opgevat een bibliotheek op te richten. Hoewel de leden sinds 19 maart 1887 terechtkonden in een leeszaal in het vergaderlokaal Crèmerie Liégeoise zou het nog meer dan anderhalf jaar duren voor dit plan verwezenlijkt werd. Op 10 juli 1888 was het zover: de bibliotheek kreeg een onderkomen op de quai Sainte Barbe 9 aan de overkant van de Maas. Het is geen toeval dat de bibliotheek net daar, in de wijk Outremeuse, gehuisvest werd. Dit was namelijk het Luikse stadsdeel waar de meeste Vlamingen woonden. Later is de bibliotheek verhuisd, het hoekje om, naar de place Sainte Barbe 8. Door een lezersbrief in *Het volksbelang*, ingezonden door een anoniemus die zich voorstelt als een toevallige bezoeker van

de volksboekerij, weten we dat de bibliotheek was ingericht op een verdieping van ‘een nederig schoolgebouw’.²³ Een zwart bord boven de schoolpoort gaf de openingsuren aan: op woensdag van 7 tot 9 uur ’s avonds en op zondag van 10 tot 12.

‘[E]lk fatsoenlijk man, die iets over heeft voor de ontwikkeling van zijn geest en wenscht zijn gezin geheel kosteloos goede lectuur te verschaffen, is er als medelid steeds welkom’, staat in het gedrukte bibliotheekreglement te lezen.²⁴ Lezers kregen hun boeken voor maximaal twee weken mee naar huis. Het initiatief was een succes. *Het volksbelang* meldt op 10 november 1888: ‘In hare drie eerste maanden, – namelijk in drie zomermaanden, gedurende welke zeer weinig gelezen wordt, – heeft [de bibliotheek] 571, zegge vijf honderd een en zeventig boekdeelen uitgeleend’. Na enkele jaren beschikte de bibliotheek althans kwantitatief over een behoorlijk rijk boekenaanbod. Het aantal lezers lijkt zich gaandeweg gestabiliseerd te hebben tot iets meer dan honderdvijftig, een fractie van de aantallen in de periode 1890-1892. De cijfers voor de laatstgenoemde periode zijn dermate spectaculair (zie tabel hieronder) dat we ons kunnen afvragen of ze correct zijn overgeleverd. Voor de andere jaren waren de lezersaantallen al bij al bescheiden, zeker als we weten dat er toen tussen de twintig- en veertigduizend Vlamingen woonden in Luik. Wel indrukwekkend is het boekenbezit, dat jaar op jaar toenam: ongeveer 1000 banden in 1890, 2000 in 1897, 3000 in 1900 en 4500 in 1904. De cijfers, die we met de nodige omzichtigheid moeten benaderen, laten zich als volgt samenvatten:

	lezers	ontleningen	boeken
1888	356	8489 (?)	
1890-1891	1800	bijna 3000	1120
1891-1892	934	2419	1380
1993-1994		2388	1780
1895-1896	88	2662	1816
1896-1897	165	3919	1970
1897-1898	175	3220	2200
1898-1899		3000	2920
1899-1900			3000
1901-1902	bijna 150		bijna 3200
1902-1903	ongeveer 150		
1903-1904	bijna 150	3000	4500

23 *Het volksbelang*, 19 maart 1892.

24 Rutten, ‘Neerlandica aan de Rijksuniversiteit te Luik’, 133.

Giften kwamen soms uit onverwachte hoek: onder de lijst van donateurs voor de bibliotheek is in het jaarverslag voor 1894-1895 bijvoorbeeld 'het Evangelisch Genootschap te Arnhem' opgenomen.²⁵

Naast boeken waren vanaf 1894 ook periodieken en kranten tweemaal per week kosteloos beschikbaar voor de leden via een 'circulerende leesinrichting'. Het bewaarde reglement vermeldt niet zonder trots dat deze leesinrichting 'vermoedelijk de eerste [is] welke op deze wijze in België fungeert'.²⁶ De meeste kranten en bladen werden gratis geschonken door de uitgevers of konden met een aanzienlijke korting worden aangekocht. In 1898 had de bibliotheek de volgende titels in huis: *De gids*, *De tijdspiegel*, *Vragen van den dag*, *De nieuwe gids*, *Tijdschrift van het Willemsfonds*, *Elseviers maandschrift*, *De Hollandsche revue*, *Van nu en straks*, *Het belfort*, *De wereldkroniek* en *De katholieke illustratie*. Ook dag- en weekbladen als *de Nieuwe Rotterdamse courant*, *Het vaderland*, *Het volksbelang*, *De Lokeraar*, *De gazette van Dendermonde* konden er gelezen worden. Naast lokale (Vlaamse) bladen was dus ook de (Noord-)Nederlandse pers ruimschoots vertegenwoordigd. Het boekenaanbod in de bibliotheek zal niet altijd even hoogstaand zijn geweest: 'Verscheidene populaire romans, die het meest in den smaak vallen van weinig ontwikkelde lezers als de onze, werden aangekocht', aldus het jaarverslag voor 1895-1896.²⁷ Maar via de tijdschriften en dagbladen konden de Luikse Nederlandstaligen toch op de hoogte blijven van de culturele ontwikkelingen en de actualiteit in het noorden. Voorts brachten belangrijke literaire tijdschriften zoals *De nieuwe gids* en *Van nu en straks* hen in contact met de nieuwste letterkundige voortbrengselen.

Met de oprichting van een volksbibliotheek knoopte het Kinkergenootschap in Luik aan bij een jonge traditie die was overgewaaid vanuit Frankrijk. Daar werd in 1862 de 'Société Franklin pour la Propagation des Bibliothèques populaires en France' in het leven geroepen, een maatschappij genoemd naar Benjamin Franklin, die in 1731 de eerste Amerikaanse uitleenbibliotheek had opgericht te Philadelphia. In december 1865 werd er ook te Luik een Société Franklin gesticht. De eerder genoemde hoogleraar Jean Stecher heeft er van bij het begin een voortrekkersrol gespeeld. De Luikse maatschappij legde zich aanvankelijk toe op het onderricht van de lokale arbeidersklasse en organiseerde kosteloos openbare leergangen. De bibliotheek kwam er pas enkele jaren later. Op Stechers initiatief zag in 1869 onder auspiciën van de Société Franklin eveneens een 'Cercle des conférences flamandes' het licht.²⁸ Deze kring stond in voor de organisatie van een eclectische keur aan publieke voor-

25 *Het volksbelang*, 11 januari 1896.

26 Ibidem.

27 *Het volksbelang*, 20 maart 1897.

28 Naast Stecher was ook Frans van Veerdegheem erg actief in de Société Franklin. Hij gaf er in 1876-1877 een serie leergangen in de vergelijkende literatuur (Rutten, 'Neerlandica aan de Rijksuniversiteit te Luik', 67). Zoals eerder opgemerkt was Van Veerdegheem in 1888-1889 bestuurslid van het Kinkergenootschap.

drachten in het Nederlands, een systeem dat door het latere Kinkergenootschap werd overgenomen. Aldus heeft het Kinkergenootschap ervoor gezorgd, in navolging van de leesbevorderende idealen van de Société Franklin en haar ‘conférences flamandes’, dat er in de tweede helft van de negentiende eeuw te Luik een zekere continuïteit tot stand is gekomen in het volksonderwijs voor een Nederlandstalig publiek.

In 1898 breidden de bezigheden van het Kinkergenootschap zich verder uit met een gewichtige nevenactiviteit. Na lange en moeizame onderhandelingen werd binnen de schoot van de vereniging een ‘Maatschappij tot onderlingen bijstand’ opgericht onder de naam Vooruitzicht. Dit was een zieken- en begrafenisfonds specifiek voor Vlamingen en Nederlanders te Luik. Het fonds nam, voor wie zich aansloot, een deel van de artsenhonoraria en de kosten van geneesmiddelen op zich. Wie door ziekte werkloos werd, ontving 1 frank per dag. Bij het overlijden van een lid ontving de weduwe of de erfgenaam 100 frank. Het bestuur zegt hierover: ‘Hebben wij door onze volksbibliotheek, door onze volksvoordrachten, getracht de geestelijke en zedelijke belangen onzer Nederlandsch sprekende bevolking te bevorderen, door de maatschappij *Vooruitzicht* meenen wij ook iets bij te dragen tot behartiging van hun stofelijk welzijn’.²⁹ Geneeskundige zorg werd verstrekt door dokter Closset. Het genootschap was hem bijzonder erkentelijk: ‘Een woord van openlijken dank aan den ijverigen en humanen geneesheer van het Fonds, die, hoewel een Waal, onze zieken verzorgde alsof het de rijksten der stad waren’.³⁰

Tegenwerking

Na 1904 nam *Het volksbelang* geen verslagen meer op van de activiteiten van het genootschap. In dat jaar werd nog aangekondigd dat de Luikse kring het idee had opgevat een afdeling te stichten van het Algemeen Nederlands Verbond.³¹ Naar alle waarschijnlijkheid is het slechts bij dit voornemen gebleven. Ook in 1910 duikt de naam van het Kinkergenootschap nog eventjes op in de context van de oprichting van de Luikse Stecherkring, een taalminnende vereniging met een Nederlandse bibliotheek ‘ten behoeve van Waalsche onderwijzers en onderwijzeressen’.³² De verslaggever (Paul Fredericq) suggereerde een samenwerking tussen de nieuwe Stecherkring en het oudere genootschap: ‘Zouden de twee kringen elkander niet moeten verstaan, om hunne krachten niet te ver snippen [sic]? Dit voorstel viel in dovemansoren. Allicht was het Kinkergenootschap toen al op sterven na dood. In 1913 ontving het Willemsfonds een laatste oproep tot steun maar daarna bleef het voorgoed stil.’³³

²⁹ *Het volksbelang*, 31 december 1898.

³⁰ *Het volksbelang*, 7 april 1900.

³¹ *Het volksbelang*, 16 januari 1904.

³² *Het volksbelang*, 15 oktober 1910.

³³ Verbruggen en Vandeweyer, ‘Het Vlaams verenigingsleven’, 185.

Tijdens zijn bestaan heeft het Kinkergenootschap het niet altijd makkelijk gehad. De sfeer waarmee de leden in Luik geconfronteerd werden, was soms hoogst onaangenaam en in sommige gevallen ronduit vijandig. Ter ondersteuning van het wetsvoorstel De Vriendt-Coremans had het bestuur in 1898 een verzoekschrift gestuurd, zowel naar de Belgische Senaat als naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers, om het Nederlands als officiële taal te doen erkennen. Het jaarverslag meldt: ‘Te dier gelegenheid [...] hebben wij veel spot en smaad te verduren gehad; doodbedreigingen zelfs trof men aan, niet alleen in sommige onbeduidende schandblaadjes, maar overal in de straten’.³⁴

De bibliotheek, die op den duur uitgroeide tot misschien wel de grootste particuliere collectie van Nederlandstalige boeken in Wallonië, kreeg evengoed tegenwind. De stad eiste 150 frank per jaar aan huurgeld voor het bibliotheekgebouw. Later werd deze som teruggebracht tot 50 frank jaar maar toen de vereniging zich op 22 januari 1904 per brief richtte tot het stadsbestuur met de vraag om kosteloos te mogen beschikken over het lokaal bleven de brief en het verzoek onbeantwoord.³⁵ In 1905 verscheen in *Het volksbelang* een ingezonden stuk ondertekend met ‘John’ dat aangeeft uit welke hoek de tegenwerking kwam:

Bedroevend is het dan ook te zien hoe sommige gezagvoerende Vlamingen niets doen voor hunne landgenooten, ja, met onze tegenstanders heulen, uit kleingeestigheid en partijzucht. Zoo had, onlangs, een welbekende Vlaamsche Kring [d.i. het Kinkergenootschap], alhier [te Luik], een verzoek gericht tot den gemeenteraad tot het bekomen van een kleine bijlage voor zijne volksboekery. De meeste liberalen waren er tegen; dit verwachtten wij; het waren leden van de *Ligue Wallonne*; maar dat een Katholiek Vlaamsch raadslid, ons daar hevig bekaampte, onder voorwendsel dat er daar op die bibliotheek, vertalingen van Zola voorhanden zijn, dat is toch wat kras!³⁶

De inhoud van deze brief komt verderop nog ter sprake.

De obstakels waarmee het Kinkergenootschap geconfronteerd werd, waren tweërlei. Enerzijds was er de taalpolitieke context die het Frans privilegieerde als cultuurtaal. De Luikse Vlamingen waren voornamelijk terug te vinden in de laagste, verpauperde (arbeiders)klassen. Onder meer daardoor kleefde aan hun taal het stigma van intellectuele en materiële armoede. Het Kinkergenootschap moest het Nederlands meer prestige geven en ervoor zorgen dat de Vlamingen geen afstand deden van hun taal. De sociale druk om het Nederlands af te zweren was immers reëel. Een kort bericht in het Noord-Nederlandse *Nieuws van den dag* over de oprichting van de bibliotheek in 1888 laat aan duidelijkheid niets te wensen over: ‘Het *Kinker-Genootschap*’ werd ‘gesticht, met het doel om de verfransching der Luiker Zuid- en Noord-Nederlanders te bestrijden’.³⁷

³⁴ *Het volksbelang*, 31 december 1898.

³⁵ *Het volksbelang*, 7 januari 1905.

³⁶ *Het volksbelang*, 5 augustus 1905.

³⁷ *Het nieuws van den dag*, 25 juli 1888.

KUNSTFEEST

ingericht door de werkende leden van het - **KINKERSGENOOTSCHAP** -, met de welwillende medewerking van de heeren : **Desler**, zanger aan den Koninklijken Schouwburg; **Hierna**, vioolspeler; **Dechainoux**, klavierspeler, **Gentil**, klavierspeler, **P. G.**, vioolspeler, **Poulet**, violoncellist, bekroonden van het Koninklijk Conservatorium.

PROGRAMMA. — EERSTE GEDEELTE

1. a) Variaties op het Nederlandsch volkslied (voor klavier) . . . . . (V. NYPELS).
door den heer V. NYPELS.
- b) Lied zonder woorden (voor viool) . . . . . (DEPOST).
door den heer P. G.
2. *Wüsst er es nür!* (voor cithar) . . . . . (KOTSCHUBSKY)
door den heer A. M.
3. *Three Sisters* (romance) . . . . . (J. BOSHER).
te zingen door den heer DESLER.
4. Weemoed-fantasia (voor fluit) . . . . . (RECHERT).
door den heer H. B.
5. *Naar buiten* (lied) . . . . . (W. DE MOL).
te zingen door den heer DESLER.
6. *Romeo en Juliette* (quatuor voor twee violes, violoncel en klavier) (GOUNOD).
door de heeren HIENA, P. G., POULET en DECHAIINEUX.

TWEDE GEDEELTE

Eene Reis rond de Wereld,

Afbeeldingen met projectielantaarn, door Professor KEMNA, werkend lid van het Genootschap.

DERDE GEDEELTE

1. a) *Adagio in si mol* { klavierstukken door den heer W. S. (HEMMEL).
b) *Impromptu in la bemol* { (CHOPIN).
2. *Waltzer-Kvart* (voor cithar) . . . . . (ESSELWIRTH).
door den heer A. M.
3. *De Lente* (lied) . . . . . (Jan BLOCKE).
te zingen door den heer DESLER.
4. *Overdenking* (voor violoncel) . . . . . (X...).
door den heer POULET.
5. *Ik heb een Lied* (romance) . . . . . (W. DE MOL).
te zingen door den heer DESLER, met begeleiding op
de viool door den heer P. G.
6. *Overdenking op Faust* (trio voor harmonium, viool en klavier) . . (GOUNOD).
door de heeren GENTIL, P. G. en V. NYPELS.
7. a) *De Vlaamse Lente* { volksliederen te zingen d' den h' DESLER (K. MIY).
b) *De Brabantonne* { (VAN CAMPENHOUT).

Het klavier zal bespeld worden door den heer V. NYPELS, werkend lid van het Genootschap.

SOIRÉE MUSICALE & SCIENTIFIQUE

organisée par les membres effectifs du « KINKERSGENOOTSCHAP », avec le gracieux concours de MM. **Desler**, artiste au Théâtre Royal; **Bierna**, violoniste, **Dechaineux**, pianiste, **Gentil**, pianiste, **P. G.**, violoniste, **Poulet**, violoncelliste, lauréats du Conservatoire Royal.

PROGRAMME. — PREMIÈRE PARTIE.

1. a) Variations sur l'air national Néerlandais (pour piano) . . . . . (V. NYPELS).
exécutées par Mr V. NYPELS.
- b) Romance sans paroles (pour violon) . . . . . (DEFOY).
exécutée par Mr P. G.
2. *Wass' er es nêr!* (pour cithare) . . . . . (KOTSCHUBET).
exécuté par Mr A. M.
3. *Three Zusters* (romance) . . . . . (J. BOUERS).
chantée par Mr DESLER.
4. Fantaisie mélancolique (pour flûte) . . . . . (ROBERT).
exécutée par Mr H. B.
5. *Naar buiten* (romance) . . . . . (W. DE MOE).
chantée par Mr DESLER.
6. *Quatuor sur Romeo et Juliette* (p^r deux violons, violoncelle et piano). (GOUNOD).
exécuté par Mrs BIERNA, P. G., POULET et DECHAINÉUX.

DEUXIÈME PARTIE.

Voyage autour du Monde,

Projections lumineuses, par M^r le Professeur KEMNA, membre effectif de la Société.

TROISIÈME PARTIE.

1. a) Adagio en si mineur { (pour piano) exécutés par Mr W. S. (HEMMEL).
- b) Impromptu en la bémol { (CHOPIN).
2. *Walter-Krans* (pour cithare) . . . . . (EDELWIRTH).
exécuté par Mr A. M.
3. *De Lente* (romance) . . . . . (JAN BLOCKY).
chantée par Mr DESLER.
4. Méditation (pour violoncelle) . . . . . (X. . .).
exécutée par Mr POULET.
5. *Ik heb een Lied* (romance) . . . . . (W. DE MOE).
chantée par Mr DESLER, avec accompagnement de
   violin par Mr P. G.
6. Méditations sur *Finsif* (trio pour harmonium, violon et piano) . . . (GOUNOD).
exécutées par Mrs GENTIL, P. G. et V. NYPELS.
7. a) *De Vlaamsche Leens* { airs nationaux chantés p^r Mr DESLER. (K. MURY).
- b) *La Brabançonne* { (VAN CAMPENHOUT).

Le piano sera tenu par Mr V. NYPELS, membre effectif de la Société.

Afb. 1 Tweetalig programma van het kunstfeest georganiseerd door het Kinkergenootschap op 12 maart 1890 in Luik. Collectie Province de Liège – Musée de la Vie Wallonne (Luik).

Anderzijds speelde voor de levensvatbaarheid van een dergelijk gezelschap ook de maatschappelijke verzuiling een aanzienlijke rol. Het antagonisme tussen katholieken en liberalen leidde ertoe dat de Nederlandstaligen met verdeelde stem spraken. Door de aanwezigheid van vele Vlamingen in de stad vonden de kerkelijke autoriteiten het wenselijk in sommige wijken in het Nederlands te preken (onder meer in de parochies Saint-Gilles, Saint-Nicolas, Sainte-Foy en Sainte-Véronique). Dit gold ook voor de omliggende gemeenten zoals Herstal, Chênée, Seraing en Tilleur.³⁸ Vanaf de kansel werd in het Nederlands gewaarschuwd voor het niet-katholieke verenigingsleven. Dat bijvoorbeeld het Luikse toneelgezelschap Vereenigde Vlamingen roemloos ten onder is gegaan, kwam volgens contemporaine bronnen in hoofdzaak door de donderpreken van Luikse priesters die waarschuwden voor de verderfelijke invloed van het toneel op de katholieke moraal. Vergelijkbare geluiden klinken op uit de jaarverslagen van het Kinkergenootschap: ‘de katholieken “wenschen niet beter dan de ondergang der boekerij” om zo de liberale Vlamingen voor de [katholieke] Davidsfondsbibliotheek in Luik te winnen’.³⁹ De Luikse studentenvereniging Onze Taal, die vriendschappelijke banden bleef onderhouden met het Kinkergenootschap, kampte met een vergelijkbaar probleem: ‘Verleden jaar [in 1905] waren de werkzaamheden van onzen taalminnenden studentenkring niet belangrijk, ten gevolge der onverschilligheid van veel alhier studeerende Vlamingen en der tegenkating van eenen ons vijandigen politieken kring, *L’Union des étudiants catholiques*’.⁴⁰

Toen Kinker in 1818 naar Luik was gekomen om er zijn hoogleraarsambt op te nemen, was hij eveneens op katholieke tegenstand gestoten. Zijn combattieve optreden in de Luikse vrijmetselaarsloge La Parfaite Intelligence was daar zeker debet aan.⁴¹ Een cruciaal verschil is echter dat in de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden katholieken en liberalen een monsterverbond hadden gesloten om aldus – met succes – de (taal)politiek van Willem I te bestrijden. Ten tijde van het Kinkergenootschap aan het eind van de negentiende eeuw stonden katholieken en liberalen weer tegenover elkaar. Een dergelijke rivaliteit was hoogst destructief voor de ‘Vlaamsche zaak’ waarvoor het Kinkergenootschap zich, volgens zijn eigen statuten, beijverde.⁴² Dat men elkaar het licht in de ogen niet gunde, illustreert het Hendrik Consciencefeest dat in november 1912 te Luik werd georganiseerd naar aanleiding van het honderdste geboortejaar van de auteur. Het grootse evenement met zowel Franse als Nederlandse toespraken bracht maar liefst drieduizend mensen op de been. Ondanks dit succes berichtte *Het volksbelang* knorrig:

38 Quairiaux, *L’image du flamand*, 149.

39 Geciteerd naar Verbruggen en Vandeweyer, ‘Het Vlaams verenigingsleven’, 178.

40 *Het volksbelang*, 22 december 1902.

41 Steyaert, ‘Het “mysterie” Tandem’, 157-159.

42 *Kinker’s Genootschap. Verordeningen*, 2.

Hoe is zulks mogelijk bij de Luikerwalen? zal men zeggen. Alles is mogelijk wanneer in ons land de geestelijkheid beveelt en 't wachtwoord geeft. Dat groot Consciencefeest was een clericaal feest, gehouden in de groote zaal der jezuiten en voorgezeten door Mgr. Rut[t]en, bisschop van Luik.⁴³

Niet-katholieke initiatieven daarentegen die poogden de Nederlandstalige cultuur te promoten werden volgens de correspondent steevast geboycot.

Een dergelijke oppositie tussen liberale en katholieke flaminganten heeft de Vlaamse Beweging de hele negentiende eeuw parten gespeeld. Bekend zijn de wrijvingen in Antwerpen tussen de katholieke factie rond Hendrik Conscience en de liberale factie onder leiding van Pieter-Frans van Kerckhoven.⁴⁴ Het Kinkergenootschap is in deze als casus interessant omdat het aantoonde hoe dit antagonisme evengoed tot strubbelingen en vetes heeft geleid in de Waalse industriesteden. De inhoud van de brief die 'John' in 1905 naar *Het volksbelang* stuurde om onder andere het gebrek aan officiële geldelijke steun voor de bibliotheek van het Kinkergenootschap aan te klagen, wijst bovendien op een extra complicatie die eigen was aan de taalsituatie in het zuiden van het land. Daar konden taalpolitieke overwegingen wel degelijk primeren op partijpolitieke affiniteiten en was het perfect mogelijk dat de liberalen in de Luikse gemeenteraad zich verzetten tegen een subsidie voor het liberaal-georiënteerde Kinkergenootschap. De liberale gemeenteraadsleden waren immers ook lid van de Ligue Wallonne, een beweging die was opgericht in 1897 en het Frans wilde behouden als enige officiële taal in België. Het linguïstische argument bleek in hun pro-Franse besluitvorming van groter belang dan het feit dat de Nederlandstalige vereniging gelieerd was aan hun eigen politieke familie.

Tot slot

In 1929 verwijst Pierre Debouxhtay in een recensie terloops naar het ontstaan van het Kinkergenootschap: '[E]n 1886 naquit à Liège sous son nom [d.i. Kinker] une société pour l'étude de la littérature hollandaise'.⁴⁵ Na de uiteenzetting hierboven zal duidelijk zijn dat dit een heel reductionistische interpretatie is van de activiteiten van het genootschap. De vereniging moet veeleer beschouwd worden als een typische exponent van de sociale emancipatiebewegingen binnen een negentiende-eeuwse Belgische context. Tegelijkertijd roept de aandacht voor kwalitatief volksondericht en de link die tussen het genootschap en de Luikse universiteit heeft bestaan vanzelf de vergelijking op met de University Extension Movement in Groot-Brittannië, waar vanaf de jaren 1870 universiteitsdocenten uit Cambridge, Londen en Oxford openbare colle-

⁴³ *Het volksbelang*, 30 november 1912.

⁴⁴ Zie hiervoor Els Witte e.a. (red.), *Nieuwe geschiedenis van België I* (Tielt 2005), 399.

⁴⁵ Pierre Debouxhtay, 'M. Vallois. *La Formation de l'influence kantienne en France*', *Revue belge de philologie et d'histoire* 8 (1929), 940-942, aldaar 941.

ges en voordrachten begonnen te geven voor een breed publiek. De beweging, die ook opgang maakte in Scandinavië en de Verenigde Staten zou onder meer Paul Fredericq ertoe aanzetten in de jaren 1890 met dergelijke collegereeksen te starten in Gent onder de noemer 'Hooger Onderwijs voor het Volk'.⁴⁶ De werkzaamheden van het Kinkergenootschap zijn dus ook te beschouwen als een uitloper van een breder democratiseringsproces in het onderwijs dat min of meer gelijktijdig in diverse landen actief gesteund werd door sociaal geëngageerde academici.

Daarnaast legt het verhaal over de op- en neergang van het Kinkergenootschap een aantal taalpolitieke en sociaal-maatschappelijke breuklijnen bloot die de ontvoogding van een belangrijk volksdeel in de Waalse provincies hebben gehinderd. Er werden in deze periode te Luik weliswaar verschillende Vlaams-Nederlandsgezinde initiatieven op het getouw gezet, maar door hun kleinschaligheid en zeker ook door de onderlinge rivaliteit tussen de verschillende facties lieten de meeste weinig sporen na.⁴⁷ Het Kinkergenootschap vormt hierop geen uitzondering. Toch is het niet ondenkbaar dat de invloed van het gezelschap groter is geweest dan op het eerste gezicht lijkt. Door de regelmatige verslaggeving in *Het volksbelang* bleven progressief-liberale lezers in de noordelijke provincies op de hoogte van het wel en wee der Vlamingen in Luik, toen de hoofdstad van Wallonië. Deze berichten zullen mee de beeldvorming rond de 'Vlaamsche zaak' hebben beïnvloed. Paul Fredericq baseerde zijn artikelen op de jaarverslagen van het genootschap die consequent naar de redactie van *Het volksbelang* werden gestuurd en zorgde verder voor de gepaste ideologische omkadering in het blad. Pesterijen van de Luikse gemeenteraad of van politieke tegenstanders, maar evengoed de (weliswaar bescheiden) intellectuele en andere successen die het Kinkergenootschap meer dan een kwarteeuw wist te realiseren voor de Nederlandstalige bevolking, konden aldus in de Vlaamse pers worden ingezet in *le grand récit* van de zich emanciperende Vlaming.

Kris Steyaert doceert Nederlandse letterkunde aan de Université de Liège en publiceert voornamelijk over de 'lange' negentiende eeuw.

Correspondentieadres: Littérature néerlandaise, Département de Langues et Littératures modernes, Université de Liège, Place Cockerill 3, B-4000 Liège. E-mailadres: kris.steyaert@ulg.ac.be.

⁴⁶ Reginald De Schryver (red.), *Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische politiek. Uit het archief van Frans van Cauwelaert* 1 (Antwerpen 1971) 59.

⁴⁷ Een samenvattend overzicht van de Vlaamse verenigingen en syndicale groeperingen te Luik in de periode 1830-1914 geeft Quairiaux, *L'image du flamand en Wallonie*, 149-162. De grootste impact hadden de katholieke organisaties die probeerden een dam op te werpen tegen de seculiere onderstroom in de Waalse industriesteden, zoals het Werk der Vlamingen, ontstaan in 1865 in het redemptoristenklooster te Luik, en de Luikse afdeling van het Davidsfonds (1875). Zie ook De Schryver, *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* III, 2977.